

OPPIKIRJA

SUOMEN MAANTIETEESSÄ.

Kirjoittanut

A. E. MODEEN.

Neljäs painos.

Hinta: 40 penniä.

WIIPURISSA, 1878.

Clouberg ja kump:n kustannuksella.

OPPIKIRJA

SUOMEN MAANTIETEESSÄ.

Kirjoittanut

A. E. MODEEN.

Neljäs painos.

WIIPURISSA, 1878

Clouberg ja kump:n kustannuksella.

WIIPURISSA,

N. A. Zilliacus'en kirjapainossa, 1878.

Suomen Suuriruhtinaanmaa.

6,700 neliöpenikulmaa, 1,900,000 asujanta.

Suomi eli **Suomenmaa** (Suomen mannermaa) on 59° ja 70° välillä pohjois-leveyttä sekä 38° ja 50° välillä itäis-pituutta. Pisin väli pohjoisesta etelään on 108 suomen penikulmaa Tenojoen mutkasta luodetta kohti, joka on 4 suomen penikulmaan Jäämerestä, eteläisimpään suippuun *Hankoniemeen*. Pisin väli lännestä itään on 57 suomen penikulmaa.

Suomen rajana pohjoisessa on Norja, idässä Wenäjä, etelässä Laatokka, Wenäjä, Suomenlahti ja Itämeri, lännessä Pohjanlahti ja Ruotsi. Rajana Norjaa vasten on osa Tenojokea, Wenäjää vasten kaakossa Rajajoki, Ruotsia vasten Tornion joki ja tämän syrjäjoki Muonion joki. Wenäjänpuolisella rajalla ovat kuvernementit Arkankeli, Aunus, Pietari eli Inkerinmaa.

Suomi on suurimmaksi osaksi epätasaista; se on täynnänsä vuoria, joista ei ainoakaan ole varsin korkea, metsiä, rämeitä, soita ja järviä, jotka viimeainitut täyttävät suuren osan sen pintaa. Korkeimmat kukkulat ovat maan pohjoisimmassa osassa, niinkuin *Haldischok*, etinnä luoteessa Norjan rajaa vasten, 4,200 jalk. korkea (= 1,200 metriä) ja *Pallastunturi*, lähellä Muonion joen mutkaa etelää kohti, 2,900 suomen jalan korkuinen (= 850 m.). Muutamat toiset kukkulat samalla seudulla ja tuo yksinäinen *Peldooaive* lähellä Tenojoen keski-osaa, ovat myöskin korkeammat kuin 2 tuh. jalkaa (= 600 m.). Vuoriselänteet maan pohjoisessa osassa ovat 1,000 jalan (= 300 m.) korkuisia ja vielä korkeampiakin. Ne alenevat etelään päin 3—400 jalan (= 90—120 m.)* korkui-

*) Etelä-Suomen korkein kohta on *Tiirismaa*, etelään Päijänteestä, lähes 800 jalkaa (= 230 m.)

siksi, tehden ylänkömaan, johon kuuluu suurin osa maata. Tämä ylänkömaa alenee vähitellen läntistä rantaa kohti, joka ylimalkaan on alaista ja lakeaa. Etelärannalla päättyvät selänteet jyrkkinä mereen, tehden paljon niemekkeitä sekä sangen suuren saariston, varsinkin Pohjanlahden suulle (*Ahvenanmaan saariston*). Länsirannistolla on saaristoja ainoastaan siellä täällä, niinkuin Pohjanlahden kaidimmassa osassa, *Meren kurkussa*. — Pitkin rantaa huomataan maan alituisesti kohoavan. Etelässä kohoaa se 2 jalkaa 100 vuoden kuluessa, vaan pohjoisessa $3\frac{1}{2}$ jalkaa. — Maan laajin tasanko on Pohjanlahden keskimäisellä rannalla.

Suomen **emävuoristo** on *Maanselkä*. Se kulkee Norjan tuntureista eli Kölistä itään päin, ensin pitkin Norjan rajaa ja sitten Suomen Lapin läpi *Talkunaoaive* nimiseen kukkulaan lähellä Wenäjän rajaa. Tässä se kääntyy etelään päin, ja on *Näränkävaa*ra nimisestä kukkulasta alkaen rajana, kunnes se *Miinaan* vuorissa kääntyy kaakkoa kohti Wenäjänmaahan.

Maanselästä lähtee kaksi pitkää harjannetta: 1) *Suomenselkä* Miinaan vuorista ensin länteen päin ja sitten lounasta kohti Pohjanlahteen saakka. Tämä harjanne eroittaa Pohjanmaan Karjalasta, Savosta, Hämeestä ja Satakunnasta. 2) *Salpausselkä*, *Lieksan* vuorisolmusta Wenäjällä, ensin etelään päin ja sitten luodetta ja länttä kohti Joensuun kaupungin luo, josta se kaarevasti ja yhtäsuuntaisesti etelärannan kanssa ulottuu Pohjanlahdelle eteläpuolella Kokemäen jokea. Tämä viimeainittu osa Salpausselkää on lähellä sitä rajaa, jonka pohjoispuolella ovat Savon, Hämeen ja Satakunnan maakunnat ja eteläpuolella Karjala, Uusimaa ja Varsinais-Suomi. Nämät kaksi harjannetta rajoittavat pohjoispuolella ja eteläpuolella laajan, vaan vähän kohoituneen ylänkömaan, jonka rajana lännessä on *Satakunnanselkä*, mikä kulkee läpi Keski-Satakunnan.

Tämän ylänkömaan läpi kulkevista harjanteista ovat seuraavat, Suomenselästä lähtevät haarat tärkeimmät: 1) *Karjalanselkä* kulkee kaarenmoisesti kaakkoisessa suunnassa Koillis-Savon ja Pohjois-Karjalan läpi Joensuuun päin. 2) *Savonselkä* kulkee läpi Länsi-Savon etelää kohti, kunneka eteläpuolella Saimaata yhdistyy Salpausselkään. 3) *Hämeenselkä* kulkee Hämeenmaan läpi etelää kohti pitkin Päijänteen länsirantaa ja yhdistyy eteläpuolella mainittua järveä Salpausselkään. — Salpausselästä lähtevistä harjanteista ansaitsevat mainitsemista: 1) *Lohjanselkä*, joka kulkee läpi läntisen Uudenmaan lounasta kohti Hankoniemeen. 2) *Äyräpäänselkä*, joka eteläpuolelta Saimaata lähtee kaakkoa kohti ja menee Inkerinmaahan.

Myöskin siinä osassa Suomen ylänkömaata, joka on pohjoispuolella Suomenselkää, on muutamia Maanselästä lähteviä, verraten korkeita harjanteita, niinkuin: 1) *Ounasselkä*, jonka etelä-osalla on nimi *Airiselkä*, kulkeva Norjan rajalta etelään päin pitkin Muonion ja Tornion jokia Pohjan lahdelle. 2) *Kainunselkä*, Näränkävaarasta lounasta kohti Suomenselkään.

Näiden selänteitten kautta syntyy **viisi vesistöä**. Ylänkömaan vesissä on omituista se, että joukko järviä jaksottain yhdistyy yhteiseksi purkuvedeksi, jota vastoin alankomaan vedet laskevat eri jokien kautta.

1. **Pohjoinen vesistö** sisältää vedet pohjoispuolella Maanselkää, jotka vedet laskevat Jäämereen ja Wienan mereen. Sen suurin järvi, *Inarinjärvi*, 415 jalkaa (123 m.) meren pintaa korkeammalla, johon *Ivalojoki* juoksee, laskee *Patsjoen* kautta ulkopuolella maan rajaa Varangin vuonoon. Suurin joki on *Tenäjoki*, joka virtaa Tenovuonoon Norjassa. Järvet itäpuolella Maanselkää (*Kuusamon haara*) laskevat Wienan mereen.

2. **Luoteinen vesistö** rajoittuu Maanselkään ja Suomenselkään ja sen vedet laskevat Pohjanlahden pohjois-osaan. Sen merkittävimmät joet ovat: 1) Ruotsista

juokseva *Tornionjoki* ynnä sen vasemmalta puolelta liittyvä syrjäjoki *Muonionjoki*. — 2) *Kemijoki*, Talkkuna-oaivesta, virtaa läpi *Kemijärven* ja saa oikealta syrjäjoekseen *Ounasjoen*. — 3) *Iijoki*. — 4) *Oulunjoki*, joka on Pohjanmaan tärkeinnä kauppareittinä, lähtee *Oulunjärvestä Niskakosken* kautta, ja tekee useampia koskia, joista *Pyhäkoski* on suurin, ja laskee Oulun luona Pohjanlahteen. Oulunjärvi, 390 jalkaa (115 m.) meren pintaa korkeammalla, on sen vesistön keskuksena, jota Maanselkä, Suomenselkä ja Kainunselkä rajoittavat. Siihen tulee pohjoispuolelta *Ihrynsalmen haara Kehimänjoen* kautta ja itäpuolelta *Sotkamons haara Kajaaninjoen* ja *Ämmäkosken* kautta. — 5) *Siikajoki*. — 6) *Pyhäjoki Pyhäjärvestä*. — 7) *Ähtävänjoki*, juokseva läpi *Lappajärven*. — 8) *Lapuanjoki*. — *Kyrönjoki*, suurin Etelä-Pohjanmaalla; sen ylistä osaa nimitetään *Kauhajokeksi* ja keskijuoksua *Ilmajokeksi*.

3. **Lounainen vesistö** rajoittuu Suomenselkään, Hämeenselkään, vähäksi osaksi Salpausselkään ja Lohjanselkään ja sen vedet laskevat Pohjanlahden eteläosaan ja Itämereen. Suurin joki on *Kokemäenjoki*, jonka kautta laskevat ne vedet, jotka ovat eteläisen ylänkömaan läntisemmässä osassa (Suomenselän, Hämeenselän, Salpausselän ja Satakunnanselän välillä). Näiden vesien keskijärvenä on vähäinen *Pyhäjärvi*, keskellä ylänkömaan sanottua osaa eteläpuolella Tampereen kaupunkia.

Pyhäjärveen tulee lisävesiä pohjoispuolelta ja eteläpuolelta. Pohjoispuolelta tulee yhdistyneenä kolme haaraa: *Ätsärinselkä*, *Pihlajavesi* ja *Keuruunselkä*, jotka laskevat *Ruoveteen*, josta vesijoukko taas jatkaa *Muroleenkosken*, tuon ison *Näsijärven*, 314 jalkaa (93 m.) meren pintaa korkeammalla, ja *Tampereenkosken* kautta kulkuansa Pyhäjärveen.

Eteläisellä vesijaksolla on myöskin kolme haaraa: *Längelmäen haara*, johon kuuluu *Längelmäenvesi*, *Roi-*

nee, *Pälkäneenvesi* ja *Mallasvesi*; 2) *Hauhonhaara*, joka alkaa *Lummeneen* ja *Vesijaon* järvistä lähellä Päijännettä; ja 3) *Wanajan haara*, jossa on *Wanajavesi*. Nämät haarat yhdistyvät Sääksmäen kirkon luona *Raudonselkään*, josta vesijoukko *Kuokkalankosken* ja useampain järvien kautta jatkaa kulkuansa Pyhäjärveen.

Pyhäjärvestä johtaa *Nokiavirta* veden *Kuloveteen*, joka saa pohjoispuolelta lisäksi *Kyrösselän Kyröskosken* kautta. Kulovedestä juoksee *Kokemäenjoki*. Se virtaa kaarenmoisesti lounatta ja luodetta kohti, ja katkaisten *Satakunnanselän Kiettareen koskessa*, laskee se *Pohjanlahteen*, 3 suomen penikulmaa alapuolella *Porin kaupunkia*.

Eteläpuolella *Kokemäenjokea* laskee samaan lahteen *Eurajoki Pyhäjärvestä*. — *Aurajoki*, joka juoksee *Turun kaupungin läpi*, laskee *Itämereen*.

4. **Keskimmäinen ja Eteläinen vesistö** rajoittuu *Lohjanselkään*, *Hämeenselkään*, *Suomonselkään*, *Savonselkään* ja *Äyräpäänselkään* ja sen vedet laskevat *Suomenlahteen*. Suurin joki on *Kymijoki*, joka johtaa ne vedet, jotka ovat eteläisen ylänkömaan keski-osassa (*Hämeenselän* ja *Savonselän* välillä, edellinen länsi- ja jälkimäinen itäpuolella).

Suurin järvi on *Päijänne*, 12 suomen penikulmaa pitkä, 2—3 penink. leveä, 262 jalkaa (77,7 m.) meren pintaa korkeammalla. Sen suurimmat lisävedet tulevat pohjoispuolelta 3 vesihaarasta: *Wiitasaaren haara*, jossa on suuri *Keitele*, *Saarijärven haara* ja *Rautalammin haara*. Nämät haarat yhdistyvät *Laukkaan kirkon luona* vähäiseen *Saraveteen*, josta *Kuhankoski*, *Leppävesi* ja *Haapakoski* (*Jyväskylän seudulla*) vievät veden *Päijänteesen*. — Itäpuolelta saa *Päijänne Tainiovirran* kautta lisäksi *Sysmän haaran*, jossa on suuri *Puulavesi*, länsipuolelta *Lummeneen* ja *Vesijaon*, joilla siis on kaksi purkua, sekä eteläpuolelta *Vesijärven*.

Päijänteen kaakkois-osasta vie *Kalkkistenkoski Ruot-*

salaisen järveen, josta *Kymijoki* alkaa. Kulkiessansa kaakkoa kohti, tekee tämä joki Heinolan kaupungin luona *Jyrängön kosken* ja saa pohjoispuolelta lisäksi *Mäntyharjun haaran*, jonka kautta Puulavedellä on lyhyempi kulku. Sitten kääntyy joki etelään päin, katkaisee *Keltistenkoskessa* Salpausselän, tekee *Anjalan* putouksen, jakaantuu kahteen haaraan, jotka ympäröivät Pyhtään saaren, ja purkaa vihdoin vetensä 5 suuhaaralla, joista itäisimmällä on putous *Korkeakoski*. — *Vantaan-* eli *Helsinginjoki* lähellä Helsinkiä. — *Raja-* eli *Siestarjoki* rajajokena kaakossa.

5. **Kaakkoinen vesistö** rajoittuu Äyräpäänselkään, Savonselkään ja Suomonselkään sekä maan rajan ulkopuolella Maanselkään. Sen vedet laskevat Laatokkaan sekä muutamat Äänisjärveen. Suurin joki on *Wuoksi*, jonka kautta laskevat ne vedet, jotka ovat eteläisen ylänkömaan itä-osassa (itäpuolella Savonselkää) ja joiden keskijärvenä on *Haukivesi*, pohjoispuolella Savonlinnan kaupunkia.

Haukiveteen tulee pohjoispuolelta *Kallaveden haara* ja koillisesta *Pielishaara*. Edelliseen yhdistyvät *Iisalmen haara* ja *Nilsin haara*, joka *Jännevirrassa* katkaisee Karjalanselän, tullen suureen *Kallaveteen*, jonka rannalla Kuopion kaupunki on. Kallavesi juoksee *Soisalon*, Suomen suurimman saaren, ympäri Enonveteen. Sen tärkein juoksu käy länsipuolelta sanottua saarta *Konnuskosken* ja *Warkauden kosken* kautta.

Pielishaarassa on tuo 9 suomen penikulmaa pitkä *Pielisjärvi*, josta *Pielisjoki*, katkaistuaan Karjalanselän, juoksee Joensuun kaupungin sivu *Pyhäselkään*. Tämä saa lisäksi pohjoispuolelta *Höytiäisen* ja on *Oriveden* ja *Orivirran* kautta yhteydessä Haukiveden kanssa.

Haukivedestä vie *Haapasalmi* Savonlinnan kaupungin ohi *Pihlajaveteen*, joka itäpuolella yhdistyy *Puruveteen* sekä laskee lounaspuolella *Puumalan salmen* kautta saarikkaasen *Saimaan järveen*, joka on 6 penink.

pitkä, 3 penink. leveä, 256 jalkaa (76 m.) meren pintaa korkeammalla. Saimaan järven eteläosasta, *Lapvedestä* juoksee *Wuoksi*, joka *Imatran* koskessa, Suomen merkillisimmässä koskessa, katkaisee Salpausselän. Se virtaa kaakkoisessa suunnassa ja jakautuu kahteen haaraan, joista eteläinen ja isompi laskee *Suvannon* kautta Laatokkaan, jonne myös pohjoinen kahdella suuhaaralla purkauu Käkisalmen kaupungin luona.

Leskelänjoki juoksee läpi *Jänisjärven* Laatokan pohjoisimpaan osaan. — Muutamat järvet Suomen itäisimmässä osassa (*Suojärven haara*) laskevat Äänisjärveen.

Ilma on kova, vaan ylimalkaan raitis. Suurin pakkanen on 40° ja lämpö $+ 30^{\circ}$. Talvea luetaan pohjoisessa kestävän 8—9 kuukautta ja etelässä 5—6. Pisin päivä etelässä on $18\frac{1}{2}$ tunnin pituinen, etinnä pohjoisessa 2 kuukauden pituinen. Eroitusta ilman-alassa nähdään myöskin seuduilla, jotka ovat samalla leveysasteella, jos ne nim. ovat rannalla tahi sisäisellä ylänkömaalla. Vuoden keskilämpö on etelässä $+ 4\frac{1}{2}^{\circ}$, pohjoisessa $- 2\frac{1}{2}^{\circ}$. Vuotuisen sateentulon korkeus on noin 20 tuumaa (500 millim.)

Asujamet ovat suurimmaksi osaksi *Suomalaisia*, jotka jakavat kahteen heimokuntaan, *Hämäläiset* lounaassa ja *Karjalaiset* kaakossa. *Lappalaiset* (noin 600) ovat suomalaista sukuperää. *Ruotsalaisia* ($\frac{1}{4}$ milj.) asuu Ahvenanmaalla, Varsinais-Suomen eteläisessä saaristossa, Uudenmaan rantamailla ja saaristoissa sekä Etelä-Pohjanmaalla. *Wenäläisiä* (6,000) löytyy enimmänsä Wiipurin läänissä ja paikoin muuallakin kauppamiehinä kaupungeissa. *Saksalaisia* (1,200) löytyy etenkin Wiipurissa ja Helsingissä. *Mustalaisia* (kenties 1,000) kuljeskelee ympäri maata.

Maan tärkein **elinkeino** on *Maanviljelys*, johon lounaispuoli on soveliaim. Itäpuolella on huonompi, hiekansekainen ja kiviperäinen maanlaatu, pohjoispuolella löytyy hietakankaita, rämeitä, syviä soita ja se saa kär-

siä usein yöhalloja. Kuitenkin harjoitetaan paljo maanviljelystä, pohjoispuolella Inarinjärvelle saakka, jolla seudulla ohra valmistuu 9—10 viikossa, jota vastoin etelässä siihen menee 14—16 viikkoa. Suonviljelystä harjoitetaan enimmäiten pohjoispuolella, kaskenpolttoa idässä. Ruista viljellään yleisesti (68° asti), kuin myöskin ohraa, viimeainittua etenkin pohjoispuolella ja pohjoisimmassa osassa, kauraa ja tattaria enimmäiten kaakossa; vehnää viljellään etelässä. — Muista ruokakasveista viljellään potaatteja yleiseen, varsinkin lounais-osassa, herneitä etelä-osassa, papuja, nauriita ja kaalia varsinkin itä-osassa. Pellavas hyöstyypä parhaiten Keski-Hämeessä; hamppu menestyy pohjoisemmassakin; parhaimpia humalia saadaan Uudella maalla; tupakkaa viljellään siellä täällä. — Hedelmäpuita on vähä. Omena- ja kirsimarjapuita eteläpuolella, päärynä-, kriikuna- ja luumupuita Uudella maalla. Karviaismarjat kypsyvät maan etelä-osassa, viinamarjat vähän pohjoisemmassa. — Metsämarjoja löytyy runsaalta; pohjoisimpana kasvaa suomuuramet; sitten seuraavat puolat, mustikat, maamuuramet, vaaraimet ja mansikat y. m. — *Metsät* peittävät suuren osan maan pintaa. Metsäpuista kasvavat petäjä, kuusi ja koivu koko maassa. Kuusia löytyy vielä eteläpuolella Inarinjärveä, petäjiä vähän pohjoisimpana ja naanakoivuja pohjoisimmassa osassa. Yleisiä ovat myöskin kataja, leppä, haapa, pihlaja ja halava y. m. Lehmus, vahtera, jalava ja saarni kasvavat etelä-osassa, tammi etelärannalla; lehtikuusia löytyy ainoastaan kaakkoisosassa. *Metsät* ovat paraiten säilyneet sisämaassa. Niistä saadaan Suomen tärkeimpiä vientitavaroita: lankuja ja lautoja (etenkin itä-osista) sekä tervaa (Pohjanmaan sisä-osasta).

Maanviljelyksen jälkeen on *karjanhoito* tärkeinnä elinkeinona, vaikka siitä ylimalkaan vähä huolta pidetään. Sarvikarjanhoito on tärkein. Parhaimpia hevosia löytyy Savossa ja Karjalassa. Lampaat antavat

enimmiten karkeaa villaa. Sikoja hoidetaan yleiseen. Peura on Lapinmaan tärkein eläin. Kesyistä linnuista ovat kanat yleiset. Mehiläishoitoa harjoitetaan ainoastaan Turun lähistöllä. — Metsä-elävistä, joiden *ajo eli metsästäminen* on etuisaa, ovat karhu, susi, kettu, jänis, orava ja kärppä yleisiä, osmo, naali, ilves y. m. vähemmän yleisiä, hirvet harvinaisia. Hylkeitä löytyy meressä, Laatokassa ja Saimaassa. — Metsälinnuista löytyy metso, teeri, pyy, riekko, peltokana, joutsen, haahkatelkkä, metsähanhi, sorsia y. m. — *Kalastus* on etuista elinkeino. Merestä pyydetään varsinkin haileja, kaikista suuremmista jo'ista lohia (enimmiten pohjois-Suomessa). Yleisiä ovat ahven, lahna, hauki, kuha, made, ankerias, siika y. m. Suomen suurin järvikala on monni eli säkekala. Merestä ja Laatokasta saadaan välisti sampia. Krapuja löytyy vielä Pohjanmaan eteläisimmässä osassa.

Vuorityö ei ole edutonta. Metalleista löytyy *rautaa* runsaimmin ja melkein kaikkialla; sitä saadaan joko kaivoksista tahi järvistä ja rämeistä. Rautamutaa tavataan varsinkin Karjalassa, Savossa ja Pohjanmaalla, ja rautamalmia maan lounaisen osan vuorissa (läntisellä Uudella maalla ja Varsinais-Suomessa). Vaskea löytyy Uudella maalla, tinaa Karjalassa, kultaa Lapissa. Kalkkia on joka maakunnassa (etenkin läntisellä Uudella maalla ja Varsinais-Suomessa). Marmorია ja fajansisavea löytyy varsinkin Karjalassa, pottisavea, punamultaa, liuskakiveä, tahko- ja myllykiviä sekä rapakiveä monessa paikassa, viimeksimainittua varsinkin Karjalassa. Yleisin kivilaji on kraniitti.

Teollisuus ei vastaa tarvetta. Maan suurin tehdas on puuvillatehdas Tampereella. Sitä paitse löytyy verka-, tupakka-, paperi-, lasi-, saippua-, kynttilä- (2), sokeri- (2), fajansi- (2), ruuti- (2) y. m. tehtaita, enimmäkseen etelä osassa maata. Maan rautakaivokset ja useammat rautaruukit ovat lounaisessa osassa. Sahalaitoksia lankujen ja lautojen sahaamista varten löytyy paljon. Lai-

vanrakentamista harjoitetaan varsinkin Pohjanmaalla. Kotiteollisuus on suuri Etelä-Pohjanmaalla sekä Turun, Porin ja Rauman seuduilla.

Sisämaan *kauppaa* edistävät hyvät maantiet, rautatiet, kanavat ja höyry-alusten kulut, mutta se on vähemmin vilkas. Ulkomaan kauppa on suurempi. Maan etevimmät vientitavarat ovat metsän tuotteet, sitten voi. Tärkeimmät tuontitavarat ovat vilja, kahvi, sokeri, kankaat, metallit (myöskin rautaa), puuvilla, tupakka ja suola. Kauppalaivastossa on 1,900 alusta, joista 172 on höyryaluksia. Laivanrakennus-liike on vilkas etenkin länsirannan kaupungeissa.

Suomenmaan **kanavista** on tärkein *Saimaan kanava*, joka on Saimaan ja Suomenlahden välillä ja laskee Wiipurin kaupungin läpi. Vähempiä kanavia on Päijänteen ja Vesijärven välillä sekä Muroleen, Kuokalan, Varkauden, Konnuksen, Ämmän y. m. koskien välillä. Maan vanhin *rautatie* kulkee Helsingistä Hämeenlinnaan. Tästä haaraantuvat rautatiet: Keravan—Porvoon, Hyvinkään—Tammisaaren—Hankoniemen, Riihimäen—Wiipurin—Pietarin, Hämeenlinnan—Toijalan—Turun ja Toijalan—Tampereen. — *Sähkölennätinlanka* yhdistää maan useammat kaupungit maailman suurten sähkölennätinlaitosten kanssa.

Uskonto on lutherilainen; ainoastaan Wenäläiset ja vähempi osa Suomalaisia (yhteensä 34,000) tunnustavat kreikan uskontoa. — *Opetusta* varten löytyy Aleksanderin yliopisto Helsingissä, 2 normaali-lyseota, monta lyseota,*) sekä joukko muita kouluja.

Suomi on eroittamaton osa Wenäjän Keisarikuntaa, jonka hallitsia on *Suomen Suuriruhtinas*. Mutta Suomella on Wenäjästä eroitettu hallinto ja omat lakinsa. Nämät vakuuttavat maan asujamille sen, ettei kukaan ilman laillista tutkintoa ja tuomiota kärsisi va-

*) Täydellisiä lyseoja on kunkin läänin pääkaupungissa sekä Porvoossa ja Jyväskylässä.

hinkoa hengen, kunnian, ruumiin, omaisuuden ja persoonallisen vapauden suhteen. Erityisiä oikeuksia nauttivat *aatelisto, papisto, porvaristo* ja *talonpoikaissäätty*, joilla on oikeus lähettää edusmiehiä *valtiopäiville*. Korkeinta hallintoa hoitaa keisarin nimessä *kenraalikuvernööri* ja *keisarillinen senaati*. Maan asioita Wenäjän hallitsijalle esittelee *ministeri-valtiosihteeri*.

Suomi jaetaan 1) **hallinnon** suhteen 8 *kuvernörin* hoitamaan *lääniin*: *Uudenmaan, Turun ja Porin, Hämeen, Wiipurin, Mikkelin, Kuopion, Waasan, Oulun ja Kajaanin*; — 2) **historiallisessa** suhteessa 9 *maakuntaan*, jotka ovat: *Varsinais-Suomi, Ahvenanmaa, Satakunta, Uusimaa, Häme, Karjala, Savo, Pohjanmaa ja Lappi*; 3) **la'inkäyttämisen** suhteen 3 *hovi-oikeuden piirikuntaan*: *Turun, Waasan ja Wiipurin*; — 4) **kirjollisessa** suhteessa 3 *hiippakuntaan*: *Turun, Porvoon ja Kuopion*.

Nimellä *Vanha Suomi* sanotaan välistä maan kaakkoista osaa, Kymijoelle saakka lännessä ja Savonlinnan kaupunkiin asti pohjoisessa. *Uudeksi Suomeksi* nimitetään silloin muu osa maata.

Oman maan sotaväkeä on *henkivartijain-tarkka-ampuja-pataljona* Helsingissä.

1. Uudenmaan lääni,

vähin (215 neliöpenik.), mutta tiheimmin asuttuja *läänejä* maassamme, ulottuu pitkin Suomen lahden rantaa Kymijoen läntiseen suuhaaraan asti idässä; siihen kuuluu läntinen ja suurin osa Uttamaata kuin myöskin osa kaakkoista Hämettä. — Rantamaasta pistää mereen niemiä (*Hankoniemi* ja *Porkkala*) ja sen edustalla on kauniita saaristoja (*Barönsalmi*). Maa on jotensakin epätasainen (*Salpausselkä* ja *Lohjanselkä*), vaan ylimalkaan hyöstyvää ja hyvin viljeltyä. Vehnää viljellään kui-

tenkin vähä. Paremmanlaatuisia puita kasvaa itsestän-
sä metsissä, ja hedelmäpuita (omena-, päärynä-, luumu-,
kriikuna-, kirsimarjapuita) viljellään menestyksellä. Län-
si-osassa löytyy useampia rautaruukkeja ja kalkkipolt-
timoja. Merestä pyydetään varsinkin kilohaileja, Kymi-
joesta lohia. Asujamet ovat Ruotsalaisia ja Hämäläisiä.

Läänin kaikki **kaupungit** ovat meren rannalla
ja Uudenmaan maakunnassa.

Helsinki, maan pääkaupunki (perustettu v. 1550),
jossa on kenraalikuvernörin asunto ja keisarillinen se-
naati (vuodesta 1819) sekä kaikki ylimmäiset virkakun-
nat, lääninhallitus, Aleksanderin yliopisto (vuodesta 1828)
ja muutamia seuroja tieteitä varten, niinkuin Suomalai-
sen kirjallisuuden seura y. m.; kuin myös normaali-
lyseo ja useampia muita koululaitoksia. Kaupunki on
osaksi komeasti rakennettu ja sillä on kaksi hyvin
hyvää satamaa sekä sangen suuri kauppa (suurin
maassa tuontitavaroiden suhteen). Maan suurin kone-
paja ynnä muita tehtaita. 39 tuh. asuk.

Ulkopuolella: *Ulriikanpori*, terveysveden juontipaikka ja kyl-
pylaitos; *Töölö*, sokeritehdas; *Arabia*, posliinitehdas.

Puoli penikulmaa Helsingistä: **Weapori**, luja lin-
noitus 7 saarella (*Vargön saaristo*): *Vargö*, *Gustafsvärd* y. m. Täällä oleskelee osa Wenäjän sotalaivastoa.
1 tuh. asuk. — **Porvoo**, vanha kaupunki Porvoonjoen
varrella. Piispan asunto, hyvä kauppa. Valtiopäivät
v. 1809. 3,800 asuk. — **Loviisa**, kauppakaupunki.
2,100 asuk. Meren puolella on sataman edustalla
Svartholman siksensä jätetty linnoitus. — **Tammisaa-
ri**, Pohjan pitäjässä. Seminaari kansakoulujen nais-
opettajia varten. Tammisaaren kilohailit ja Tammisaa-
ren hansikkaat ovat kuuluisat. 1,400 asuk. — **Hanko-
niemi**, vasta perustettu kauppasatama.

Fiskars, Pohjan pitäjässä, rautaruukki ja metallitehdas. —
Rasepori, Karjan pitäjässä, linnan jäännöksiä. — *Gustafsvärn*, sik-
sensä jätetty linnoitus Hankoniemellä. Meritappelu v. 1790. —
Wärälä, kylä Elimäellä. Rauhanteko v. 1790. — *Anjala*, säteri-

kartano. Anjalan liitto v. 1788. — *Ojamo*, Lohjalla, maan vanhin malmikaivos.

2. Turun ja Porin lääni ynnä Ahvenanmaa

on maan lounainen osa ja sisältää Varsinais-Suomen, läntisen Satakunnan, pienen osan läntistä Uuttamaata sekä Ahvenanmaan. — Varsinais-Suomen rantamaat ja pohjoinen osa ovat vuorisia (*Salpausselkä*). Satakunnan osassa, joka enimmäiten on tasankoa, on pohjoispuolella soita ja ylänkökankaita (*Hämeen kangas*). Läänin eteläranta ja saaristo sen edustalla ovat maan viljavimpia ja parhaimmin viljeltyjä osia. Satakunnan läntiset ja eteläiset osat ovat viljavia. Vehnä valmistuu etelärannalla, missä myös tammi ja toiset paremmanlaatuiset puut hyöstyvät. Mehiläishoitoa harjoitetaan vähä (Turun seudulla). Räpsöössä (*Kokemäenjoen suulla*) löytyy mustaa marmoria, Turun lähestöllä hienoraakeista kraniittia. Läänin etelä-osassa on monta rautaruukkia ja lasitehdasta; kalkkia poltetaan paljon Parais-ten ja Kemiön pitäjissä. Kotiteollisuus on suuri Turun (puuvilla- ja palttinakankaita), Porin (puuvillakankaita) ja Rauman (puuastioita) tienoilla. Läänin asujamet ovat Suomalaisia (*Hämäläisiä*) ja Ruotsalaisia.

Ahvenanmaahan kuuluu yksi suuri saari (*Ahvenanmaan mantere*), noin 80 asuttua saarta sekä lukematon joukko kallioita ja kareja. Sen rajana on lännessä *Ahvenanmeri* ja idässä *Kihti* (*Skiftet*), joka eroittaa Ahvenanmaan saariston Suomen saaristosta. Meri uurtaa Ahvenanmaan mantereeseen hyvin lahdikkaaksi (lahti *Lumpari* idässä); maa on epätasaista ja osaksi viljavaa. Kalastus ja metsästys ovat suuresta arvosta. Asujamet, jotka ovat Ruotsalaisia, harjoittavat kauppaa ja rahdinkulkua.

Varsinais-Suomessa: **Turku**, Aurajoen varrella, maan vanhin kaupunki, entinen pääkaupunki ja entinen yliopistokaupunki. Täällä on hovi-oikeus, Suomen arkki-

piispan ja läänin kuvernörin asunto kuin myös piipia-seura, talousseura ja useampia kouluja. Suuri kauppa ja tehdaskaupunki (konepajoja, tupakkatehdas, sokeritehdas y. m.); kauniisti rakennettu 1827 vuoden suuren palon jälkeen. 22 tuh. asuk. Rauhanteko v. 1743. Kaupungin merkillisin rakennus on tuomiokirkko. Joen suulla on Turun linna, vanhin maassa (perustettu v. 1157).

Lähistöllä: *Kupittaa*, kylmänveden-parannuslaitos; *Ruissalo*, ihana saari, täynnä huviloita ja puistoja; *Lemunniemi*, sotatappelu v. 1808.

Naantali, meren rannalla, kuuluisa villankutouksistaan ja jalkineteoksista. Ruoppakylpylaitos. 500 asuk. — **Uusikaupunki**, meren rannalla, tekee melkoista kauppaa lehtereillä ja puu-astioilla. Suuri rahatikauppa. 3,700 asuk. Rauhanteko v. 1721. Merenalainen sähkölennätinlanka Ruotsiin (Grislehamniin).

Salo, kauppala Uskelassa. — *Dahl*, konepaja suurella Ke-miön saarella. — *Littoisten* suuri verkatehdas, Liedon pitäjässä. — *Kuusluoto* (Kuusisto), Piikkiön pitäjässä; jäännöksiä linnasta, joka kuului Suomen katolisille piispoille.

Satakunnassa: **Pori**, kalarikkaan Kokemäenjoen varrella, Ulvilan pitäjässä; sen satama on *Räpsö*. Suuri kauppa, laivanrakentaminen, konepaja y. m. tehtaita. 7,300 asuk. — **Rauma**, meren rannalla. Sama kauppa kuin Uudessa kaupungissa, pitsinteko. 3,300 asuk.

Ikalisten kauppala Kyrösselän rannalla.

Uudella maalla: *Orijärvi*, Kiskossa, vaskitehdas.

Ahvenanmaalla: **Maarianhamina**, vasta perustettu kaupunki Jomalan pitäjässä. 350 asuk.

*Skarpan*s, hävitetty linnoitus Bomarsundin luona, — ja *Kastelholma*, linnanjäännöksiä, Sundin pitäjässä.

3. Hämeen lääni

sisältää lounais-osan Hämettä, Itä-Satakunnan ja vähäisen osan luoteista Uttamaata Päijänteestä (itäpuolella) Kuloveteen (lännessä). — Läänin pohjoinen ja itäinen osa on täynnänsä korkeita ja jyrkkiä vuoria

(Hämeenselkä), joissa on noin 700 jalan (200 m.) korkuisia kukkuloita, eteläpuoli on tasaisempaa ja hyvin viljeltyä. Järviä löytyy paljo (Längelmäen, Hauhon ja Wanajan haarat, sitä paitse Päijänne, Ruovesi ja Näsijärvi). Luode-osa on luontonsa puolesta sangen ihana (*Kangas-alan harju*). Pellavia kasvatetaan runsaasti. Metsät ovat laajat; vahtera ja saarni kasvavat itsestänsä etelä-osassa. Tässä läänissä on monta tehdasta. Asujamet ovat Suomalaisia (Hämäläisiä).

Hämeessä: **Hämeenlinna**, kuvernörin asunto. Normaalityö. 3,500 asuk. Lähellä kaupunkia on *Kruununlinna* eli *Hämeenlinna* (perustettu v. 1249).

Mustiala, maanviljelys-opisto, Tammelan pitäjässä. — *Forssa*, puuvillatehdas. — *Nuutajärvi*, Urjalassa, lasitehdas. — *Tervakoski*, Janakkalassa, paperitehdas. — *Evoisten* metsä-opisto Lammin pitäjässä. — *Lahti*, rautatien pysäyspaikka lähellä Wesijärveä.

Satakunnassa: **Tampere**, ihanalla paikalla Näsijärven ja Pyhäjärven välillä, Messukylän pitäjässä, maan suurin tehdaskaupunki (puuvillatehdas, paperitehdas, verkatehdas, liinatehdas y. m.). 8.700 (esikaupungin kanssa 10 tuh.) asuk.

4. Wiipurin lääni

tapaa etelässä Suomen lahteen, idässä Laatokkaan ja siihen kuuluu suurin osa Vanhaa Suomea. Se sisältää Etelä-Karjalan, eteläisimmän osan Savoa ja vähäisiä osia Uutta maata ja Hämettä. — Maa on epätasaista (Salpausselkä ja Äyräpäänselkä), hiekansekaista ja kivenperäistä, laihaa maanlaatua, enimmäkseen kaskeksi poltettua ja kolkon näköistä. Kymijoen, Wuoksen ja Laatokan rantamaat ovat kuitenkin jotensakin viljavampia ja luontonsa puolesta sangen ihania. Paljo saaria löytyy Saimaan järvessä ja Wuoksen virrassa sekä pitkin Laatokan rannistoa Käkisalmen kaupunkiin asti etelässä ja pitkin Suomen lahden rannistoa Koivistolle saakka idässä. Koivistolta itään päin on ranta hiekkaista ja matalaa. —

Läänin parhaimmat metsät ovat Laatokasta koilliseen päin, jossa myös on suuri sahaliike. Paremmen-lajisia puita ja hedelmäpuita on ainoastaan eteläisimmillä tienoilla; lehtikuusimetsä (istutettu) löytyy Uudenkirkon pitäjässä. Harvinaisista elävistä tavataan kesyttömiä tai kesyttömiksi joutuneita peuroja uloinna idässä; hirviä nähdään harvoin. — Maanviljelys ja kotiteollisuus ovat ylimalkaan vielä huonolla kannalla. Tattaria viljellään jotensakin paljo. Lääniin tuodaan jauhoja ja käsiteoksia Wenäjältä ja Wenäjälle taas viedään lohia (Kymijoesta ja Wuoksen virrasta), pajunkuorta, lasia, marmoria, kraniittia y. m. Maantiet ovat hyvät, sillä rapakiveä löytyy runsaasti. Useampia tehtaita (nahka-, saippuateht.) on perustettu etelä-osaan; myöskin lasitehtaita ja rautaruukkeja. — Asujamet ovat suurimmaksi osaksi Karjalaisia. Äärimmäisessä idässä (Salmen, Suis-tamon ja Suojärven pitäjissä ja Kiteen kappelissa Impi-lahdella) tunnustavat asujamet kreikan uskontoa. Äärimmäisessä lännessä (Pyhtään pitäjässä) ovat asujamet osaksi ruotsalaista sukuperää. Sitä paitsi löytyy Wenäläisiä ja Saksalaisia, enimmäkseen kaupungeissa. Muutamissa Muolaan eli Pyhäristin pitäjän kylissä asuu Wenäläisiä.

Karjalassa: **Wiipuri**, Saimaan kanavan suulla, Wiipurin lahden rannalla, linnoitettu. Siitä viedään enemmän kuin mistään muusta maan kaupungista ulkomaille tavaroita (varsinkin lankkuja ja lautoja), joita tuodaan tänne Kuopion läänistä asti. Tavaroiden ulosviennin toimittavat eteukin ulkolaiset. Täällä on hovi-oikeus, lääninhallitus, 6 kirkkoa, useampia kouluja, muutamia tehtaita (kynttilätehdas, konepaja). Pysäyspaikka Helsingin—Pietarin rautatiellä. Jäännöksiä linnasta, joka perustettiin v. 1293. 13,500 asuk. Wiipurin rinkelit ovat kuuluisat. Kaupungin ulkosatama on *Uuras*. Wiipurin pamaus v. 1495, Wiipurin kujanjuoksu (meritappelu) v. 1790. Ulkopuolella: *Vanha Wiipuri* (Monre-

pos), ihana puisto. — **Käkisalmi**, Wuoksen pohjoisilla suuhaaroilla, ent. linnoitus, 1 tuh. asuk.; — ja **Sorta-vala**, Laatokan pohjoisrannalla, 700 asuk.; molemmat tekevät kauppaa Pietarin kanssa.

Walamo ja *Kononsaari*, Laatokan saaria, joissa on kreikkalaisia luostareja; edellinen hyvin viljelty ja ihana. — *Pitkäranta*, kylä Impilahden pitäjässä, tina- ja vaskikaivos. — *Ruskeala*, Ruskealan pitäjässä, marmorilouhos. — *Kurkijoki*, maanviljelys-opisto. — *Suotniemi*, Käkisalmen luona, porsliini- ja fajansitehdas. — *Pyterlahti*, kylä Wirolahdella, kraniittilouhos.

Uudella maalla: **Hamina**, Suomenlahden rannalla, Wehkalahden pitäjässä, ent. linnoitus, katettikoulu, hyvä kauppa. 3 tuh. asuk. Rauhanteko v. 1809.

Kymijoen itäisen haaran suulla: *Kymi*, ent. linnoitus; — ja *Kotka*, (Ruotsinsalmi), vilkas sahaliike ja kauppa, ent. linnoitettu satama, meritappelu v. 1789 ja 1790. — *Suursaari*, Suomen lahdessa; hedelmätön ja vuorinen (porfyryriä). Laivain opastaminen (luotsaus), kalastus ja hylkeenpyyntö ovat elinkeinoina. Meritappelu v. 1788.

Savossa: **Lappeenranta**, Saimaan etelärannalla; sen luona ent. linnoitus. 1 tuh. asuk.

Lauritsala, Saimaan kanavan pohjoispäässä, lastauspaikka.

5. Mikkelin lääni,

johon kuuluu Keski-Savo ja Itä-Häme, on Päijänteen ja Oriveden välillä, joista edellinen länsipuolella ja jälkimäinen itäpuolella. — Se on täynnänsä lukemattomia järviä, jotka peittävät enemmän kuin neljänneksen sen pintaa (idässä Saimaan vesijakso Orivedestä alkaen Saimaan järveen saakka, lännessä Sysmän haara). Maa on enimmäkseen mäkistä ja harjukasta (Savonselkä). Lännessä kohoavat harjanteet 600—800 jalan korkeudelle (180—240 m.). Maanlaatu on kivenperäistä ja hiekansekaista. Kaskenpoltolla ja suoviljelyksellä saadaan kuitenkin viljaa tavallisesti enemmän kuin tarvitaan; Savon osassa viljellään paljon tattaria. Suurta sahaliikettä harjoitetaan; myöskin löytyy muutamia rautatehtaita. Järvistä pyydetään enimmäkseen muikkuja ja kuhia; Saimaassa löytyy myöskin lohia ja hylkeitä. Läänistä myydään he-

vosia, hamppuja, halkoja, voita ja lihaa. Asujamet ovat suurimmaksi osaksi karjalaista sukuperää.

Savossa: **Mikkeli**, Saimaan lahden rannalla, lääninhallitus. 1,300 asuk. Lähistöllä: *Porrassalmi*, sotatappelu v. 1789. — **Savonlinna**, saarella Haukiveden ja Pihlajaveden välillä, Säämingin pitäjässä ja Vanhasa Suomessa; sillä on linna (*Ollinlinna* l. *Olofsborg*). 1 tuh. asuk.

Punkaharju, kruunun puisto kaitaisella pitkällä saarella Purveden ja Pihlajaveden välillä, ihanalla seudulla. — *Parkumäki*, sotatappelu v. 1789; — ja *Haapaniemi*, ent. sotakoulu, Rantasalmen pitäjässä. — *Raehenlinna*, Kristiinan pitäjässä, linnanjäännöksiä.

Hämeessä: **Heinola**, Jyrängön kosken varrella. 1 tuh. asuk.

6. Kuopion lääni

sisältää Pohjois-Karjalan, Pohjois-Savon ja Koillis-Hämeen, Keiteleestä lännessä Wenäjän rajaan asti idässä. — Maa alenee pohjoispuolelta 600 ja 800 jalasta (180—240 m.) eteläpuolelle päin 300 ja 400 jalkaan (90—120 m.) saakka ja siinä on joko harjuja (Suomenselkä, Savonselkä, Karjalanselkä ja Salpausselkä), yksinäisiä vaaroja ja syviä laaksoja, tahi laajoja järviä (Pielishaara, Kallaveden ja Rautalammin haarat), veteliä soita, rämeitä ja nevoja. Karjalan osassa on pitkältä kaltavia mäkiä, joista usea on kukkulalle asti peitetty ruokamullalla, ja sen vuoksi joko viljelty tahi kasvava kaunistu lehtimetsää. Läänin muissa osissa on jyrkkiä ja enimmäkseen paljaita vuoria sekä kaitoja laaksoja. Maanlaatu on hiekansekaista ja mukulakivistä, vaan ylimalkaan ei kuitenkaan laihaa. Vilja, jota enimmäkseen saadaan suonviljelyksellä ja kaskenpoltolla, riittää tavallisina vuosina tarpeeksi asti. Niityt ja laitumet ovat parempia kuin Mikkelin läänissä. Metsät ovat suuret läänin pohjois- ja itä-osissa (enimmäkseen mäntyä, etelässä enimmäkseen koi-vua); sahaliike on vilkas. Vedet ovat rikkaat rauta-

mudasta eli hölmästä, josta myöskin läänissä metallia sulatetaan; vaskea löytyy Karjalassa. Läänistä viedään ulos varsinkin lankkuja ja lautoja; vieläpä voita, hevosia, turkiksia ja metsälintuja. Asujamet ovat karjalaista sukuperää. Liperin ja Ilomantsin pitäjäläisistä yksi osa tunnustaa kreikan uskontoa.

Savossa: **Kuopio**, kauniilla paikalla Kallaveden rannalla, läänin- ja hiippakunnan-hallituksen istuin, vilkas kauppa. 6 tuh. asuk.

Toivala, Kuopion lähistöllä, tunnettu 1808 vuoden sodasta; — *Iisalmi*, kauppala; — ja *Koljonvirta*, sotatappelu v. 1808, molemmat Iisalmen pitäjässä. — *Warkaus*, Leppävirroilla, rautaruukki ja konepaja.

Karjalassa: **Joensuu**, kauppakaupunki Pielisjoen suulla, vilkas kauppa. 1,300 asuk.

Wärtsilä, suuri rautaruukki Tohmajärven pitäjässä. — *Nurmes*, kauppala Pielisjärven rannalla.

7. Waasan lääni

sisältää eteläisen Pohjanmaan, koillisen Satakunnan ja Luoteis-Hämeen. — *Pohjanmaa* on alaista tasankoa, joka on avarin maassamme ja jolla ainoastaan mataloita mäkimaita ja muutamia isompia harjanteita löytyy. Se on 4—5 peninkulman levyinen, alenee tuskin huomattavasti merta kohti ja joukko virtoja ja jokia juoksee sen läpi. Meren rannisto on pitkältä matala ja rikas saarista, joista Meren Kurkussa olevat ovat uloimpina meressä. Pohjanmaan sisä-osan tekee Suomenselkä epätasaiseksi. Tasangon etelä-osassa on maa lihavaa savi- maata, hyvin viljeltyä ja viljavaa varsinkin pitkin Kyrönjoen ja meren rantoja, missä kasvaa suuriyväistä viljalajia (Waasan ruista.) Ison Kyrön pitäjän vainioita kiitetään laajimmiksi maassa. Tasangon pohjois-osa on maanlaadultaan laihempaa, mutta täälläkin saadaan jyviä tarpeeksi. Suon- ja niitynviljelystä harjoitetaan myös innolla ja taidolla. Metsästä on monessa paikassa puute. Meren rannastolla harjoitetaan etuisaa hailin-

kalastusta ja hylkeenpyyntöä. Asujamet ovat taitavat kaikellaisissa käsitöissä, ja etenkin maan parhaimpia laivanrakentajia ja kirvesmiehiä, joina heitä käytetään koko maassa. Meren rannan asujamet ovat ruotsalaista sukuperää. Läänin suomalaiset asujamet ovat Hämäläisiä.

Hämeen ja *Satakunnan* osat ovat täynnä korkeita harjanteita (Suomenselkä ja Hämcenselkä) ja järvijaksoja (Keiteleen ja Saarijärven haarat sekä Näsijärven pohjoiset lisävedet) sekä maanviljelykselle vähemmin sopivat. Metsät ovat laajat ja antavat laivanrakennustarpeita merikaupungeille.

Pohjanmaalla, kaikki meren rannalla: **Nikolain kaupunki** (ent. Waasa), hovi-oikeuden ja lääninhallituksen istuin, lyseo ja useampia kouluja, melkoinen kauppa ja muutamia tehtaita (puuvilla-tehdas). 5,000 asuk. Kaupungin laivasatama on *Brändö*. Lähistöllä: *Korsholma*, ent. linna. — **Uusi Kaarleby** eli **Joensuu**, Lapuanjoen suulla. Seminaari kansakoulujen mies-opettajia varten. 1 tuh. asuk. — **Pietarsaari**, Pietarsaaren pitäjässä, vilkas rahtikauppa. 2 tuh. asuk. — **Kokkola**, 2 tuh. asuk. — **Kaskinen**, saarella Närpiön pitäjässä, oivallinen satama. Hailinpyyntö. 700 asuk. — **Kristiinan kaupunki**, Lapväärtin pitäjässä, suuri kauppa. 2,500 asuk.

Östermyra, Ilmajoella, ruutitehdas. — *Napue*, kylä Isossa-Kyrössä, sotatappelu v. 1714. — Tunnetut 1808 vuoden sodasta ovat *Lapuan Isokylä* Lapualla; — *Alamus*, Ruonan silta ja *Salmi* Kuortaneella; — *Juutas*, lähellä Joensuuta; — *Oravainen* Wöyriön pitäjässä.

Hämeessä: **Jyväskylä**, Laukaan pitäjässä, Päijänteen pohjoisella rannalla. Lyseo, kansakoulu-seminaari. 1,700 asukasta.

Karstula ja *Lintulahti*, Saarijärvellä, sotatappeluja v. 1808.

8. Oulun ja Kajaanin lääni

on suurin kaikista lääneistä (3 tuh. neliöp.); siihen kuuluu pohjoinen Pohjanmaa sekä Suomen osat Lapin-

maata ja Länsipohjanmaata (maa Tornion joen ja Ounasselän välillä). — *Pohjanmaa* on Pohjanlahtea kohti kaltava maakunta, jonka läpi monta jokea juoksee. Sisämaa on täytetty korkeilla harjanteilla (Maanselkä, Suomenselkä, Kainunselkä), joiden kukkulat ovat 800—1,000 jalan (240—480 m.) korkuiset, hietakankailla ja sangen monilla järvillä (Oulunjärvi lisävesineen sekä järvet itäpuolella Maanselkää). Sanomattoman suuret rämeet peittävät ison osan maakunnan pintaa. Rantamaa on alaista tasankoa, jonka läpi kulkee merelle päin harjanteita. Maanlaatu on enimmäkseen laihaa ja maanviljelys hyvin epäluotettavaa useasti sattuvain hallojen vuoksi, jotka varsinkin tapahtuvat useasti sisämaassa. Rantamaa on hyvin viljeltyä noin 5 ja 10 penikulman leveydeltä. Sisä-osissa harjoitetaan suonviljelystä ja kaskenpolttoa. Ylimalkaan kylvetään enemmän ohraa kuin ruista, jonka halla useammin panee. Niityt ja laitumet kasvavat runsaasti heinää; karjanhoito on sentähden suuresta arvosta maakunnalle. Limingan niityt eteläpuolella Oulun kaupunkia ovat yhtä mainiot kuin Ison-Kyrön vainiot. Sisimmäiset osat (Kajaanin lääni, Kainunmaa) sisältävät paraasti säilyneet metsät koko maassa; siellä poltetaan paljon tervaa, jota virtaavia jokia myöten viedään meren rannalle. Rantamaa on metsätön. Pohjoiset joet ovat taimenista ja lohista rikkaat. Muutamista vesistä saadaan vähempi-arvoisia helmiä. Metsästys on hyvin etuisaa. Asujamet ovat karjalaista sukuperää. — *Länsipohjanmaa* on epätasainen Ounasselän vuoksi ja on muuten Pohjanmaan sisäosien kaltainen.

Lapinmaassa on joukko vuoria ja harjanteita, kankaita, soita ja rämeitä. Wiljaa ja juurikasveja viljellään siellä aivan vähä, kuitenkin kylvetään potaatteja, nauriita ja ohraa, myöskin ruista Inarinjärvelle saakka. Utsjoella on kaikki maanviljelys tuntematonta. Marjoja löytyy runsaasti, metsät ulottuvat Inarinjärvelle

asti. Kultaa huhdotaan Ivalojoella. Varsinaiset asukkaat ovat Lappalaisia. Ne hankkivat ravintonsa peuroista, jotka syövät peuransammalta, tahi kalastamisella ja nauriinviljelemisellä. Suurin osa asujamia on Suomalaisia, jotka harjoittavat maanviljelystä, kalastusta ja karjanhoitoa. Osa Lappalaisia on taipunut Suomalaisten elantotapaan. Suurena rasituksena ovat Lapinmaan lukemattomat sääsket. — Lapinmaa jakautuu seitsemään *Lappiin*: *Tornion* eli *Enontekiäisten* ja *Muonionniskan* länn., *Kittilän*, *Sodankylän* ja *Kuolajärven* etel., sekä *Inarin* ja *Utsjoen* *Lapit* pohj. Viisi viimeksimainittua sanotaan yhteisellä nimellä *Kemin Lapiksi*.

Pohjanmaalla: **Oulu**, suuri kauppakaupunki, Oulunjoen suulla (*Merikoskella*), läänin-hallituksen istuin. Lyseo. Suuri nahkatehdas. 9 tuh. asuk. — **Raahe**, meren rannalla, Saloisten pitäjässä. Hyvä kauppa, melkoisa laivasto. 3,500 asuk. — **Kajaani**, Kajaaninjoen (*Koivukosken*) varrella, Paltamon pitäjässä; vähäinen liike. 700 asuk. — **Kemi**, vasta perustettu kaupunki Keminjoen suulla.

Kajaanin linna, linnanjäännöksiä saarella *Koivukoskessa*. — *Siikajoki*, *Revonlahti* ja *Pulkkila*, pitkin *Siikajokea*, sotatappeluita v. 1808. — *Olkijoki*, Saloisissa, sovinnoteko v. 1808. — *Hailuoto*, suuri saari meressä.

Länsipohjanmaalla: **Tornio**, lähellä *Tornion* joen suuta, kaupittelee lohia ja Lapin tavaroita. 900 asuk.

Aavasaksa, vuori *Tornion* joen varrella lähellä napapiiriä; siellä käyvät Jubannuksen aikana ne, jotka tahtovat nähdä aurinkoa sydän-yöllä.
